

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 6.11.2021

Kabul Tarihi: 29.11.2021

Article Type: Research article

Submitted: 6.11.2021

Accepted: 29.11.2021

Arus YUMUL¹

İSTANBUL'UN ERKEN BALOLARI

Öz: Avrupa geleneği ve kültürünün ürünü olan balonun İstanbul'a gelişi öncelikle elçilikler ve bir dereceye kadar da şehirdeki yerleşik yabancılar yoluyla oldu. Baloların altın çağı on dokuzuncu yüzyıl ve özellikle batılılaşmanın ivme kazandığı bu yüzyılın ikinci yarısı olsa da on yedinci yüzyılın sonlarından itibaren Avrupalı elçiler ve temsilciler çeşitli vesilelerle İstanbul'da balolar vermişlerdir. Bu baloların davetlileri şehirdeki Avrupalılar, Frenkler, Rumlar, Ermeniler ve diplomatlar olsa da devlet ricali ve ileri gelen Müslümanlar on sekizinci yüzyıldan itibaren balolara katılırlar. Dolayısıyla, balo etnik sınırların ve bir nebzeye kadar da dini sınırların aşıldığı bir alan olur. On dokuzuncu yüzyılda sultanlar da yabancı elçilik balolarına katılacak, aynı yüzyılda Osmanlının Avrupa'daki elçileri de ihtışamlı balolar vereceklerdir. Batılıların tanklıklarına göre, başta balonun ortamına uyum sağlamakta zorlanan, özellikle saygın kişilerin dans etmesini ve eşli dansları yadırgayan Müslüman Osmanlılar, zamanla balo salonunun kurallarını öğrenirler, dans da ederler. 1865 yılına gelindiğinde bir gözleme göre "Pera ve Galata'da Paris salonları ile karşılaştırılacak balo ve partiler" verilmektedir. Bu yazı İstanbul'un erken balolarının bir dökümünü ve tasvirini yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balo, dans, İstanbul, karnaval

Istanbul's Early Balls

¹ Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, arus.yumul@bilgi.edu.tr,
Orcid <https://orcid.org/0000-0002-7783-2652>.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

Abstract: The introduction of ball – an invention of European tradition and culture- to İstanbul was primarily through embassies and, to lesser extent resident foreigners in the city. Although the golden age of balls was the nineteenth century, and especially the second half of the century, when westernization gained momentum, European ambassadors and representatives from the late seventeenth century onwards have been giving balls in İstanbul on various occasions. Although the balls were attended principally by Europeans Franks, Greeks, Armenians and diplomats, state dignitaries and prominent Muslims have been attending the balls since the eighteenth century. Hence, balls offered the opportunity to transgress ethnic and, to a lesser extent, religious boundaries. In the nineteenth century, the sultans would also attend foreign embassy balls, and in the same century, the Ottoman ambassadors in Europe would also give magnificent balls. According to contemporary Western testimonies, the Muslim Ottomans, who initially experienced difficulties adapting to the atmosphere of the ball and found strange the dancing of esteemed people and partner dances, eventually learned the rules of ballroom etiquette. By 1865 “in Pera and Galata balls and parties” were “given, which will bear comparison with the salons of Paris.”

Keywords: Ball, dance, Istanbul, carnival

GİRİŞ

Avrupa toplumunun kendi gelenek ve kültüründen beslenerek yarattığı bir eğlence şekli olan baloların Osmanlı'nın başkentine gelişi on dokuzuncu yüzyıl, yaygınlaşması ise Kırım Savaşı sonrasıdır. Bu baloların en çok ses getirenleri 1856 yılında Sultan Abdülaziz'in Kırım Savaşı'nın bitiminden sonra İngiliz ve Fransız elçiliklerinde katıldığı balolar ile 1829 yılında devlet ricalinin padişahın izniyle katıldığı İngiliz elçisi Robert Gordon'un majestelerinin firkateyni Blonda'da verdiği balodur. Oysa İstanbul'da on yedinci yüzyıldan itibaren çeşitli vesilelerle balolar verilir. Buna rağmen Osmanlı sefaretnamelerinden anlıyoruz ki balo on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı yönetici sınıfı için yabancı bir kavramdır. Başkent'in erken balolarının ev sahipleri genellikle batılı elçiler, davetlileri ise şehirdeki yerleşik Avrupalılar ve Osmanlı gayrimüslimleridir. Zaman içinde sayıları az da olsa Müslümanlar da bu balolara davet edilecektir.

Dolayısıyla balolar etnik ve bir dereceye kadar da dini sınırların aşıldığı alanlar olacaktır.

Sultan Baloda

31 Ocak 1856 Perşembe günü İstanbul'da yabancı gözlemcilerin "büyük tarihi olay,"² "eski Türkiye'nin cenaze merasimi"³ diye nitelendirdikleri bir olay yaşanır: İngiliz Sefiresi "Lady Stratford kostümlü balo vermektedir ve Sultan, huzurlarıyla bu baloyu şereflendirmektedir."⁴ İlk kez bir padişah yabancı bir devlet temsilcisinin davetine katılır ve ilk kez batılı bir balo salonuna ayak basar. O gün Sultan'ın İngiliz elçiliğindeki kıyafet balosuna katılacağı söylentisi İstanbul'da yayılır. Ancak, "Halifelerin halefi, İslam dininin ruhani ve dünyevi liderinin icra edilen polka ve valsleri görmeye gideceği hemen hemen hiç inandırıcı gelmemiştir."⁵ Öğleden sonra Sultan'ın gelişine tanık olmak isteyen heyecanlı kalabalıklar elçiliğın etrafında konuşlanırlar. Saat 8'de Çırağan'dan yola çıkan Sultan, 9'dan önce elçiliğe varır.⁶ Büyükelçi maiyetiyle birlikte elçilik binasının önünde Sultan'ı beklemektedir. İngiliz mızraklı atlıları Abdülmecid'i karşılamak üzere dış kapıya doğru ilerlerler ve Sultanın arabasını ortalarına alıp elçiliğe dönerler. Sultan eşiğe basınca kırk bir pare top atışı ile selamlanırlar. Bando "God Save the Queen" marşını çalar. Lady Stratford ve kızları Sultan Abdülmecid'i merdivenlerde karşılarlar. "Büyükelçi Sultanı elinden tutup onu kendisi için hazırlanmış koltuğa götürürken orada hazır bulunanlar, en büyük Müslüman hükümdarının öteden beri etrafını çeviren çemberlerin" kırıldığına şahit olurlar.⁷ Sultanın balodan ayrılırken kendisine arabasına kadar eşlik eden elçinin elini tutarak gitmesi "yeryüzündeki tüm hükümdarlar karşısında sultanın kişiliğine atfedilen kutsal üstünlüğün hiçe sayılması" şeklinde yorumlanırlar.⁸ Yorum doğrudur, zira modern öncesi geleneksel monarşilerde meşruiyetin kaynağı olan krallık/padişahlık makamını çevreleyen gizem ve

² *Liverpool Mercury, etc.*, 18 Şubat 1856.

³ Henry Tyrell, *The History of War with Russia: Giving Full Details of the Operations of the Allied Armies*, c. 3 (Londra: The London Printing and Publishing Company, 1858), 118.

⁴ Stanley Lane-Poole, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*, çev. Can Yücel (Ankara: Yurt Yayınları, 1988), 170.

⁵ *The Times*, 15 Şubat 1856.

⁶ *Buxton Advertiser*, 29 Şubat 1856.

⁷ Lane-Poole, *Lord Stratfor Canning'in*, 170.

⁸ *Liverpool Mercury, etc.*, 18 Şubat 1856.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

hükümdarlara atfedilen doğaüstü özellikler on sekizinci yüzyılda önemini kaybeder, dolayısıyla monarşik idareler gizemini yitirir, bu süreçten Osmanlı padişahlarını da etkilenir.⁹ II. Mahmud'dan itibaren padişahlar kutsal padişah imgesini arka plana itip, "halkın arasına karışan ve devletin kişisel tezahürünü sunan modern halk hükümdarı"¹⁰ imajını benimserler. Sultan aynı zamanda daha önce görülmemiş bir şey yapmış, herkesin önünde yiyip içmiştir.¹¹

Baloya Sadrazam, eski ve yeni nazırlar, devletin diğer ileri gelenleri, Rum ve Ermeni Patrikleri, Hahambaşı, diğer ülkelerin temsilcileri, müttefik kuvvetlerin general ve subayları, sayılı tüccarlar, ve toplumdaki diğer muteber kişiler ve yabancılar katılır.¹² Baloya katılanlar arasında daha önce Kraliçe Victoria'nın verdiği kıyafet balolarında da bulunanların ortak fikri o baloların hiçbirinin ihtişamında bu baloyla yarışamayacağıdır.¹³ Baloda Hint fakirleri ve dervişlerden zincirden zırhları içindeki şövalyelere, Roma İmparatoriçelerinden İngiliz köylü kızlarına, İtalyan haydutlar ve prenslerden İspanyol asilzadeler ve eşkıyalara oradan beyaz ve kırmızı tüyleriyle bir siyahi kraldan siyah kadifeler içinde çatal kuyruklu iki şeytana kadar "dünyada bilinen her türlü kıyafetle" karşılaşmak mümkündür.¹⁴ Baloya davetli olduğu halde katılmayan Ahmed Cevdet Paşa o gece hakkında, "Zat-ı Şahane İngiliz elçisi Canning'in balosuna med'üven teşrif buyurdu. Ötedenberi sadrazamlar bile elçi ziyafetlerine ya da balolarına gitmek adet değil iken bir senedenberi sadrazamlar gitmeğe başladı. Bu sene Zat-ı Şahane için dahi bu kapı açıldı. Rüesa-yı ruhaniyye balolara gitmek adet olmayıp al'el-husus Ortodoks papaslarına göre istimai-saz ve temaşa-yı raks büyük günah iken bu baloda b'il-cümle patrikler ile haham-başı dahi bulundu. Şeyhülislam Efendi dahi davet olunmuş idi. Lakin intizar eyledi. Fakir dahi davetli idim. Sadrazam'a sordum 'Şeyhülislam Efendi'den istizan et' dedi.

⁹ Hakan T. Karateke, "From Divine Ruler to Modern Monarch: The Ideal of the Ottoman Sultan in the Nineteenth Century," *Comparing Empires. Encounters and Transfers in the Long Nineteenth Century*, der. Jörn Leonhard ve Ulrike von Hirschhausen (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011), 291. (287-301)

¹⁰ Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 34.

¹¹ *The Times*, 15 Şubat 1856.

¹² *The Caledonian Mercury*, 22 Şubat 1856.

¹³ Lady Hornby, *Constantinople During the Crimean War* (Londra: Richard Bentley, 1863), 205.

¹⁴ Hornby, *Constantinople During*, 206.

şeyhülislama sordum ‘Sadrazam bilir’ dedi. Birinden bir cevap-ı şafi alamadım. Ben de gitmedim”¹⁵ der. Dini liderlerin baloya gitmesi Pera’da da pek hoş karşılanmaz.¹⁶ Abdülmecid 4 şubatta Fransız elçisi Edouard Thouvenel’in balosuna katılacaktır. “Muhteşem bir şekilde aydınlatılan” elçiliğın girişi “büyüleyici bir görünüşe” sahiptir. “Osmanlı birliklerine karışan Fransız birlikleri Tophane yokuşundan büyükelçilik sarayına kadar” sıralanırlar.¹⁷ Saat yedi buçukta elçiye Sultan’ın Tophane’den ayrıldığı ve at sırtında Pera caddesinden geçmekte olduğu bildirilir. Thouvenel, elçiliğın tüm üyeleri ve Fransız tümeninin generalleri ve üst düzey subayları ile Sultanı karşılamak için elçiliğın kapısına iner.¹⁸ Balonun davetlilerinden cerrah M. L. Baudens, Sultanın kıyafetinin “zengin bir sadeliğe sahip” olduğunu söyler: “süslemesiz kırmızı keçeden bir şapka, düz yakalı, büyük elmaslarla süslü küçük siyah bir pelerin, Avrupa tuniğı ve Lejyon Donör Nişanı.”¹⁹ Sultan “bu baloyu şereflelendirmekle herkesi hayret içinde bıraktı. Beraberinde devlet erkanı ve kızlar ağasını da götürdü. Merasim icabı Rum patriğı ile Haham başı da baloya iştirak ettiler; şeyhülislam efendi itizar ederek gelmemişti.”²⁰

Yabancı bir elçiliğın davetine katılan ikinci sultan İstanbul’u ziyaret eden Galler Prensi ve Prensisi onuruna 6 Nisan 1869’da İngiliz elçiliğinde verilen baloya katılan Sultan Abdülaziz’dir.²¹ Nazırlar, diplomatlar ve İstanbul’un seçkinlerinin davetli olduğu baloya²² Prens ve Prensesein saat 9’da geleceğı ilan edildiğinden davetli devlet erkanı ve Pera’nın seçkinleri sekiz buçuk civarında sefarete gelmeye başlarlar. Dokuzu birkaç dakika geçe Prens ve Prensese gelir. Saat on buçukta gelen Sultan, kendisini girişte karşılayanlardan Galler Prenseseinin koluna girer ve balo salonuna birlikte girerler.²³ Balonun davetlileri arasında olan İsmail Kemal Bey’e göre Sir Henry ve Lady Elliot’un davetine bin civarında kişi

¹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezahir*, c. 1, yay. Cavid Baysun (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953), 61-2.

¹⁶ Baptistin Poujolat, *Voyage à Constantinople* (Paris: Victor Sarlit, 1860), 122.

¹⁷ *Journal de Toulouse*, 16 şubat 1856.

¹⁸ *Sheffield Dially Telegraph*, 18 şubat 1856.

¹⁹ M. L. Baudens, *La Guerre de Crimée: les Campements, les abris, les ambulances, les hopitaux, etc., etc.* (Paris: Michek Lévy Freres, 1858), 215.

²⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. 6 (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), 104.

²¹ Abdülaziz 1867 yılında çıktığı Avrupa seyahatinde de balolara katılmıştı.

²² *The Bradford Observer*, 8 Nisan 1869.

²³ *The Morning Post*, 16 Nisan 1869.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

katılır. Galler Prensesi salona Abdülaziz'in kolunda girerken iki ülkenin marşları çalınır. Bunu Lady Eliot'un Prense, Sir Henry'nin ise Prensesle ettiği dans takip eder. Sultan gece yarısı servis edilen yemekten sonra ayrılır. Lady Eliot Sultana merdivenlerin başına, Lord Henry ise arabasına kadar eşlik eder.²⁴

Devlet Ricali Baloda

Sultan'ın olmasa da devlet ricalinin katıldığı ilk balonun Osmanlı Rus Savaşı'nı bitiren Edirne Antlaşması sonrası İngiliz Elçisi Sir Robert Gordon'un 4 Kasım 1829'da Haliç'te demirli firkateyn Blonde'da verdiği balo olduğu kabul edilir ki, "o vakte kadar alafranga ziyafet ve hususiyle balo hey'eti İstanbul'ca görülmiş şey"²⁵ değildir. Baloya Serasker Paşa, Kaptan Paşa, Reis Efendi, Kazasker, Hekimbaşı gibi yüksek düzeyli devlet memurları katılır ki bu da "tarihin yazmadığı"²⁶ bir durumdur. Firkateyndeki bir subayın yazdığı mektuptan anlıyoruz ki Elçi Gordon, Kaptan Paşa'yı sağına Reis Efendiyi de soluna oturtur. Diğer devlet adamları ise elçiler ve temsilcilerle birlikte "modern tarza uygun olarak" kadınlarla birlikte otururlar. Belli başlı Türklerin, Frenklerin ve Rusların da davetli olduğu ve 425 civarında kişinin katıldığı balo için gemi aydınlatılmış, arka güverte halıyla kaplanmış, etrafı kırmızı ipek sofalarla çevrilmiştir.²⁷ "Elçilik sarayının sağlayabileceği her türlü süs ile bezenmiş firkateynin ihtişamı bir kraliyet sarayıyla yarışmaktadır."²⁸ Baloya katılan Osmanlılar "dans edip, alenen içki içer ve kumar oynar,"²⁹ çatal bıçakla yemek yiyip Avrupalı hükümdarların şerefine kadeh kaldırırlar.³⁰ "Dans eden hanımefendilerle rakkaseler arasındaki farkı" kavrayamayan "ağırbaşlı Osmanlı efendileri" herkesin gözü önünde erkeklerle sarmaş dolaş dans eden kadınlara teklifte bulunmakta bir beis

²⁴ İsmail Kemal Bey, *The Memoirs of Ismail Kemal Bey* (Londra: Constable, 1920), 43.

²⁵ Ahmet Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lutfi Efendi Tarihi*, c. 2-3 (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 1999), 443-444.

²⁶ *The Derby Mercury*, 23 Aralık 1829.

²⁷ *Leicester Chronicle*, 26 Aralık 1829.

²⁸ George Thomas Keppel, *Narrative of a Journey Across the Balcan*, c. 2 (Londra: Henry Colburn & Richard Bentley, 1831), 76.

²⁹ Adolphus Slade, *Records of Travels in Turkey, Greece, &c. : and of a Cruise in the Black Sea, with the Capitan Pasha, in the Years 1829, 1830, and 1831*, c. 1 (Philadelphia: E. L. Carey & A. Hart, 1833), 246.

³⁰ Keppel, *Narrative of a Journey*, 78.

görmezler.³¹ “Beş on gün sonra Fransa elçisi dahi mükemmel bir balo verir. Buna med’uvvinden bazıları gitmemişse de”³² bu baloya da devlet adamları katılır; ancak İngiliz elçisinin verdiği balonun aksine devlet görevlileri burada diğeri misafirlerle, özellikle Avrupalı kadınlarla gelişigüzel haşır neşir olmazlar. Bir odada elçi ve temsilcilerle sohbet etmekle yetinirler, zaman zaman kalkıp dans edenleri seyretmek için kabul salonuna gitseler de Sultan’ın yaverinden başka kimse dans etmez, Blonde’daki davetin aksine şarap da içmezler, fakat kendilerine şerbet ikram edilenlerden bazıları şampanyayı şerbete tercih ederler.³³ Devlet ricalinin davranışı söz konusu olduğunda bu baloyla Blonde’daki balonun arasındaki fark “sessizce geçiştirilemeyecek kadar dikkat çekicidir.”³⁴ Muhafazakar kesimlerin Blonde’daki baloya verdiği tepki³⁵ göz önüne alındığında bu fark anlaşılır olmaktadır. Özellikle Blonde’daki balo hakkında çıkan söylentilerden sonra Sultan’ın yabancı elçilere bir davet vermeye karar verdiği, kendisinin de katılacağı bu davette batılı yaşam tarzı ve adetlerini inceleyip, bunların Müslüman yasasına ne kadar uygun olduğunu belirleyeceği söylentisi yayılır.³⁶

Aslında devlet ricalinin yabancı elçiliklerin verdiği balolara katılması daha eskiye dayanır. 1750’lerin ikinci yarısında Fransız elçisi tüm yabancı temsilciler ve İstanbul’da yerleşmiş Avrupalılar için bir davet vermeye karar verdiğinde bazı ileri gelen Türkler orada bulunmak arzularını Baron de Tott’a bildirirler. Ancak baloda dans edenlerin parayla tutulmuş dansçılar değil de eğlenmek için dans eden elçiler olduğuna inanmakta zorlanırlar.³⁷ 6 Aralık 1793 günü Rus Elçisi Mihail Kutuzov’un Azize Katerina Günü dolayısıyla verdiği baloya sefir ve

³¹ Slade, *Records of Travels in Turkey, Greece, c. 1*, 245.

³² Ahmet Lütfi Efendi, *Vak’anüvis*, 444.

³³ *The Guardian*, 9 January 1830; *The Morning Post*, 4 Ocak 1830.

³⁴ *The Morning Post*, 4 Ocak 1830.

³⁵ O yıllarda Osmanlı bahriyesinde görevli olan İngiliz Amiral Adolphus Slade’e göre bu balo “padişah ve nazırlarının kafirlerden pek de farklı olmadıklarını” iddia eden muhafazakarlara olası bir “reforma karşı güçlü bir ahlaki argüman” oluşturmaları olanağını tanımıştır. Slade, *Records of Travels in Turkey, Greece, c. 1*, 245.

³⁶ *The Morning Post*, 4 Ocak 1830.

³⁷ François de Tott, *Memoirs of Baron dr Tott: Containing the State of the Turkish Empire and the Crimea, During the War with Russia. With Numerous Anectodes, Facts, and Observations, on the manners and Customs of the Turks and Tartars, c. 1* (Londra: G.G.J ve J. Robinson, 1785), 10-12.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

diplomatlar ve Pera'nın saygın ve ünlü kişilerinin yanı sıra Kaptanpaşa ve Kapıcıbaşı ve başka ileri gelen Türkler de katılır. Ancak Kaptanpaşa ve Topçubaşı davete kimliklerini gizleyerek, tedbiri kıyafet katılırlar.³⁸ Gece yarısına kadar süren balo muhteşem bir akşam yemeğiyle sona erer. Baloya katılan Türkler de “şenliğin zevklerine katılırlar.”³⁹ İlerleyen yıllarda devlet ricali elçilik balolarına katılmaya devam edecektir. 1832 yılında Rus elçisi M. de Boutenieff'in Büyükdere'deki sefarette verdiği baloya Osmanlı nazırları, sarayın belli başlı görevlileri, diplomatların tümü ve hatırı sayılır sayıda Avrupalı tüccar katılır. Gece yarısına doğru iki yüz kişiye olağanüstü lüks ve zarafetle hazırlanmış bir yemek sunulur. Gün ağarana kadar süren baloda ilk kadeh Serasker Paşa tarafından Rus İmparatoru, ikincisi ise Rus elçi tarafından Sultan Mahmud şerefine kaldırılır. II Mahmud baloya “yetenekleri ustaları Donizetti'ye çok itibar kazandıran, tamamen genç Müslümanlardan oluşmasına rağmen hayal edilebilecek en iyi ve eksiksiz” bandolardan biri olan saray muhafız bandosunu göndermiştir. Gece boyunca “Konstantinopolis'in Frenk sosyetesini, mükemmel bir Türk orkestrasının ahengiyle” “kendilerinden çok farklı geleneklerin ortasında oldukça rahat görünen ve şenliğin neşesini paylaşan Osmanlı bakanları ve başlıca görevlilerinin huzurunda” dans ederler.⁴⁰ 14 Ağustos 1832 tarihinde yine benzer bir davetli listesinin olduğu balo Stratford Canning'in ev sahipliğinde Tarabya'daki İngiliz sefaretinde yer alır. Muhafız bandosunun dans aralarında senfoniler ve askeri marşlar çaldığı baloda ilk kadeh Serasker Paşa tarafından Britanya kralı şerefine, ikincisi ise Stratford Canning tarafından “medeniyet dostu Sultan Mahmud” şerefine kaldırılır. Osmanlı nazırları saat birde ayrılışlar da dans sabahın üçüne kadar devam eder. Sefaretin rıhtımının önu meraklı seyircilerin dolduğu “sonsuz sayıda” tekneyle dolar.⁴¹ 7 Temmuz 1833 günü, Hünkar İskelesi Antlaşması'nın imzalanmasından bir gün önce, Rus elçisi Kont Orloff İmparatoriçenin doğum günü vesilesiyle Büyükdere'deki sefarette verdiği yemek ve baloya devlet görevlileri de davetlidir. Sefarethane ve Boğazda bulunan Rus donanmasına ait gemiler ışıklandırılır. Balodan önce Boğazda büyük bir havai fişek gösterisi düzenlenir. Ancak Türk-Rus dostluğunu temsil edecek olan görüntünün yansıtılmasından makinelerin bir bölümünün

³⁸ Johann Christian von Struve, *Travels in the Crimea: A History of the Embassy from Petersburg to Constantinople in 1793*, (Londra: G. & J. Robinson, 1802), 184-5.

³⁹ von Struve, *Travels*, 184.

⁴⁰ *Public Ledger and Daily Advertiser*, 24 Ağustos 1832.

⁴¹ *Bell's Weekly Messenger*, 27 Ağustos 1832.

tutuşması nedeniyle vazgeçilir. Baloyu bahçede verilen “muhteşem” akşam yemeği takip eder. II. Mahmud, olup biteni sefarethaneye “mümkün olduğunca yakın demirlenmesini emrettiği buharlı gemisinin güvertesinden” izler, zira işgal ettiği makamın saygınlığı baloya veya yemeğe katılmasına imkan vermez.⁴²

25 Ocak 1835 tarihinde İngiliz elçiliği’nde verilen Sultan’ın da uğrayacağı tahmin edilen ama bu tahminin gerçekteşmediği baloya Reis Efendi, Kaptan Paşa, Silahtar, Serasker ve diğer yüksek rütbeli devlet görevlileri de davetlidir. Tamamen genç Türklerden oluşan bando kadriil, vals ve kotilyon müziği çalar. “Balo bandonun sultan marşını icra etmesiyle başlar, bunu Polonez dansı takip eder.” Dansı Serasker ve Fransız Sefiresi açar. Diğer devlet görevlileri de davetteki yabancı kadınlarla dans ederler. Bu baloda bir oda tütün içenlere ayrılmıştır.⁴³ Birkaç gün sonra Fransız elçiliğinde verilen baloya Türklerin uşaklarının balo salonuna alınmaması ve elçiliğin farklı bir bölümünde ağırlanması kararı verilmiştir. Her daim sade giyinen Reis Efendi’yi kapıdakiler uşak sanıp balo salonuna almak istemeyince Reis Efendi hışımla oradan ayrılır; tartışmanın gürültüsüne gelen ataşelerden biri hatayı fark edip Reis Efendi’nin peşinden koşarak özür diler, bu esnada olaydan haberdar edilen elçi General Guilleminot gelip Reis Efendiyi baloya katılmaya ikna eder.⁴⁴ Aynı yıl içinde İngiliz, Fransız ve Avusturya elçileri başka balo ve partilere de ev sahipliği yaparlar.⁴⁵ 26 şubat 1842 günü Fransız elçisi Baron de Bourqeney’in düzenlediği baloya Pera elitlerinin yanı sıra Hariciye Nazırı İbrahim Sarım Paşa, Divan-ı Hümayun Tercümanı Safvet Efendi ve diğer yüksek devlet görevlileri katılır. Dokuzda başlayan balo sabah üç buçuğa kadar sürer.⁴⁶ 22 şubat 1843 tarihinde Lady Stratford Büyükelçilikte maskeli balo düzenler. Diplomatlar bir hafta boyunca hangi kılıkta gitmenin uygun olacağı konusunu aralarında tartışırlar ancak sonunda diplomatik üniformalarıyla katılmaya karar veririler. Bunun nedeni Sultan’ın devlet görevlilerine Müslüman edep ve ağırbaşlılığına uygun dışmediği için baloya maskeyle katılmalarına izin vermemiş olmasıdır. Baloya nazırlar ve çeşitli kademelerdeki görevliler kendi kıyafetleriyle katılırlar. Ancak

⁴² *Evening Mail*, 19 Ağustos 1833.

⁴³ Grenville Temple, *Being the Second Part of Excursions in the Mediterranean*, c. 2 (Londra: Saunders & Oatley, 1836), 214.

⁴⁴ Temple, *Being the Second Part* 216-217.

⁴⁵ Temple, *Being the Second Part* 217.

⁴⁶ *The Evening Chronicle*, 28 şubat 1842.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

diğer misafirlerin kostümleri Avrupalı kıyafetlerle Asyalı kıyafetleri karşılaştırma olanağı sağlıyor, aralarındaki tezati sergiliyordu. Türkler, Araplar, Persler, Buharalılar ve Arnavutlar, Tapınak Şövalyeleri, İngiliz cumhuriyetçileri, Frizyalılar, Tirollular ve her çağın Fransızı ile garip “bir şekilde harmanlanıyordu.” Pasifik Okyanusu dahi tüylü ve döğmeli bir asker tarafından temsil ediliyordu.⁴⁷ Baloya bandoyu sultan gönderir. Elçi Sultan'ın, Sultan'ın kayınbiraderleri Rıza ve Ahmet Fehmi Paşalar da Kraliçenin sağlığına kadeh kaldırırlar.⁴⁸ 10 Şubat 1845 ve 1846 Ocak ayında Avusturya elçisinin verdiği balolara bakanlar ve belli başlı devlet görevlileri katılır.⁴⁹ Şubat 1874'de Fransız elçiliğindeki baloya sadrazam, nazırlar ve yabancı temsilciler dahil 500 kişi katılır.⁵⁰

Elçilik Baloları

Osmanlı yaşam tarzına yabancı bir sosyallik biçimi olan balonun yaygınlaşmasında başkentte yerleşik Avrupalıların ve özellikle elçiliklerin rolü tartışılmaz. Carsten Niebuhr'a göre on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da yaşayan Avrupalılar, “Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde Paris veya Londra'daymışçasına eğlenirler. Opera veya tiyatro yapmasalar da Pera ve Galata'da sık sık maskeli balolar verirler”di⁵¹ Julia Pardoe'ya göre, “diplomatik konutların kapıları kapanırsa, Pera'nın Avrupa sosyetesini hakkında söylenecek çok az şey kalır.”⁵²

On dokuzuncu yüzyılın başında padişah tarafından kabul edilen elçiler hemen o günün akşamı bir yemek ve balo verirler.⁵³ Örneğin, 1800 yılında Lord Elgin, Sultan tarafından kabul edildiği günün akşamında “büyük bir yemek” ve

⁴⁷ *The Morning Post*, 24 Mart 1843; *Philippe Gazette*, 4 Ekim 1843.

⁴⁸ *The Morning Chronicle*, 25 Mart 1843.

⁴⁹ *Morning Herald*, 15 Şubat 1845; *Courrier de Constantinople*, 31 Ocak 1846.

⁵⁰ *La Liberté*, 19 Şubat 1874.

⁵¹ Carsten Niebuhr, *Voyage en Arabie & en d'autres Pays circonvoisins*, c. 1 (İsviçre: Les Libraires Associés, 1780), 147.

⁵² Julia S. H. Pardoe, *Şehirlerin Ecesi İstanbul: Bir Leydi'nin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*, çev. Banu Büyükkal (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 47.

⁵³ J. M. Tancoigne, *Voyage a Smyrne, dans L'archipel et L'Île de Candie en 1811, 1812, 1813 et 1814; Suiçi d'une Notice sur Péra et d'une Description de la Marche du Sultan*, c. 2 (Paris: Nepveu, 1817), 61.

“muhteşem bir balo” verir. ⁵⁴ 1806 yılında İngiliz elçisi Charles Arbuthnot, huzura kabulünün ardından Tarabya’da bir balo verir. Yemekten sonra “doğu geleneği uyarınca kahve ve şekerlemeler” ikram edilir. Dans etmeyi tercih edenlerin partnerlerini, bir m¼zik grubunun çaldığı parça eşliğinde salona götürmeleriyle balo başlar ve gece yarısından birkaç saat sonrasına kadar devam eder. İskambil oynamayı tercih edenler için de ayrı odalar hazırlanmıştır.⁵⁵ 24 Haziran 1816 günü Fransız elçi Marki de Rivière de huzura kabulünün ardından akşam “adet olduğu üzere” diğer ÷lkelerin temsilcilerinin de katıldığı ve gün ışığına kadar süren bir balo verir.⁵⁶ On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, “Elçiler ve tam yetkili temsilciler için belirli dönemlerde ve sık sık büyük eğlenceler düzenlemek burada hep adet olmuştur. ... Hükümdarın doğum günü, yeni bir yabancı temsilcinin gelmesi, kendi doğum günleri, bir azizin günü veya belirli bir milli bayram ve sair vesilelerle davetler verilir.”⁵⁷ Bu dönemde Pera’daki teşrifat kurallarına göre büyükelçilerin gelişi üç gong vuruğu ile ilan edilirken, orta elçilerin iki, katiplerinki bir vuruğu ile ilan edilir, tüm diğer davetliler “ağırbaşlı bir sessizlik içinde gelip giderler.”⁵⁸ Balolardan önce verilen akşam yemeklerine üst düzey kişiler davet edilirken yemeği takip eden baloya eğlenceyi düzenleyen elçi veya temsilcinin belirlediği kişiler, daha doğrusu “saygınlık ve nezaket iddiası olan herkes” davet edilir ki , bu da Pera’nın avam kesiminden insanların davet edilmesi demektir. Başlıca eğlencenin dans olduğu balolarda Pera’nın genç hanımefendileri başrolüdür.⁵⁹ Bu yıllarda, Pera’daki temsilciliklerin bölgedeki Frenkler için sık sık verdikleri balolar, konserler ve diğer eğlencelere, dans etmeyi çok seven Rumlar da katılır.⁶⁰

⁵⁴ *Hampshire Chronicle*, 3 şubat 1800.

⁵⁵ “Customs and Manners of Constantinople,” *The New Annual Register* (Londra: John Stockdale, 1809), 139.

⁵⁶ Cesse de la Ferté-Meun, *Lettres sur le Bosphore, ou Relation d’un Voyage en Différents Parties de l’Orient Pendant les Années 1816 a 1819* (Paris: Domere, 1821), 85.

⁵⁷ David Porter, *Constantinople and its Environs in a Series of Letters*, c. 2 (New York: Harper & Brothers, 1835), 191.

⁵⁸ Keppel, *Narrative of a Journey*, 92.

⁵⁹ Keppel, *Narrative of a Journey*, 192.

⁶⁰ William Wittman, *Travels in Turkey, Asia-Minor, Syria and Across the Desert into Egypt During the Years 1799, 1800 and 1801: In Company with the Turkish Army and the British Military Mission*, c. 1 (Londra: R. Phillips, 1803), 15.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

Baloların altın çağı on dokuzuncu yüzyıl, özellikle bu yüzyılın ikinci yarısı⁶¹ olsa da on sekizinci yüzyıldan itibaren hatırat ve seyahatnamelerde elçilik balolarından bahsedilir. 1703 yılında Fransız elçisi Marki de Ferriol, Bougogne Dükü'nün ilk oğlu Bretagne Dükü'nün doğum haberini alınca görkemli bir kutlama düzenler.⁶² Yemek ve onu izleyen baloya Venedik elçisi, Fransız ve Venedikli din görevlileri, elçilik çalışanları, tüccarlar ve elçilik koruması altındaki bazı kişiler davet edilir.⁶³ Sadrazam yapılan top atışlarının durdurulması için haber gönderir, ancak elçi, Fransız tahtının veliahdının doğumunu gereğince kutlamak istediğini ve milletin sevincine ortak olmak istediğini söyleyip⁶⁴ hem top atışını durdurmaz hem de Fransız Sarayını ve bahçesini ışıklandırılır.⁶⁵ Ferriol, Sadrazamın buna son vermesi yolundaki isteğini, lambaların yağları bitinceye kadar yanacağını söyleyerek⁶⁶ ikinci kez reddeder. Bunun üzerine Sadrazam'ın emriyle kapıya asker yığılır. Elçi geri adım atmamakla kalmaz, elçilikteki beş yüz civarındaki kişiyi silahlandırır.⁶⁷ Elçilikteki "cesareten ziyade basiret sahibi" birkaç kişi elçiye fark ettirmeden binanın Saraya bakan yüzündeki lambaları söndürünce sorun çözülür.⁶⁸ Kutlama esnasında elçiliğin önünden geçen Hristiyan ve Yahudilere şarap, Türklere de kahve ikram edilir.⁶⁹ 23 Şubat 1734 tarihinde İngiliz elçisi Lord Kinnoul bir balo verir.⁷⁰ Yine aynı yıl Venedik Sarayı'ndaki bir baloya katılır.⁷¹ 30 Ocak 1735 günü ise Hollanda elçiliğindeki baloya katılır.⁷² 1780 yılında İspanyol Kralı'nın doğum gününü kutlamak için Napoli elçisi tarafından düzenlenen akşam yemeği ve kıyafet balosuna İngiliz

⁶¹ Bu dönemin baloları için bkz. Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera* (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 1998), 45-62.

⁶² Charles de Ferriol, *Correspondance du Marquis de Ferriol: Ambassadeur de Louis XIV à Constantinople* (Anvers : Buschmann, 1870), 37.

⁶³ Aubrey de la Motraye, *A. De La Motraye's Travels through Europe, Asia, and into parts of Africa, c.1* (Londra, 1723), 260.

⁶⁴ de Ferriol, *Correspondance*, 38.

⁶⁵ de la Motraye, *A. De La Motraye's Travels*, 260.

⁶⁶ de la Motraye, *A. De La Motraye's Travels*, 261.

⁶⁷ de Ferriol, *Correspondance*, 38.

⁶⁸ de la Motraye, *A. De La Motraye's Travels*, 261.

⁶⁹ de la Motraye, *A. De La Motraye's Travels*, 263.

⁷⁰ Nigel and Caroline Webb, *The Earl and His Butler in Constantinople: The Secret Diary of an English Servant among the Ottomans* (Londra: I.B. Taurus, 2009), 131.

⁷¹ N. & C. Webb, *The Earl and His Butler*, 130.

⁷² N. & C. Webb, *The Earl and His Butler*, 135.

elçisi sadece sözlü davet alınca hem kendisi hem de şehirdeki İngilizler baloya katılmayı reddederler. Ancak İngiliz tüccar George Baldwin yanına İngiliz tüccarlarından Richard Willis'le birlikte elçinin itibarını tehlikeye atarak baloya katılır.⁷³ 1786 yılında Rus temsilcisi Bukalow İstanbul'u ziyaret eden Elizabeth Craven için "bahçesi ufak bir park olacak kadar geniş" olan Büyükdere'deki evinde bir balo verir.⁷⁴ Diğer elçiler de Lady Craven için balolar verirler.⁷⁵ 5 Mayıs 1790 tarihinde Hollanda Sarayı'nda Polonya elçisi Kont Potocki şerefine akşam yemeği ve balo düzenlenir.⁷⁶ 1794 yazında yine Rus elçiliğinin Büyükdere'deki evinde bir balo vardır.⁷⁷ Elçi Kutuzov'un 1794 yılında İstanbul'dan ayrılışından önce diğer ülkelerin temsilcileri art arda balolar verirler. Avusturya temsilcisi Baron Herbert'in balosunu Venedik, Prusya, Napoli ve diğer elçilerin ortaklaşa verdikleri balo takip eder. Bu toplantılardan bazılarına meraktan birkaç Türk de katılır. Başta, özellikle erkek ve kadınların birlikte eğlenmesi ve ortama hakim olan neşe ve mizah onları şaşırtsa da "farkında olmadan" ciddiyeti bir kenara bırakırlar ve "yavaş yavaş diğer konukların eğlencelerine" katılırlar.⁷⁸ Aynı yıl hem Fransız hem de İspanyol elçileri balo verirler.⁷⁹ Fransız elçiliğinin XVI Louis'nin giyotinle idamının yıldönümü olan 21 Ocak 1795 tarihinde verdiği ziyafet ve baloya 200 kişi katılır ve davetliler sabaha kadar dans ederler.⁸⁰ Yemek elçilikte, balo ise Pera'daki bir handa olur. Baloya tüm Fransızlar davetli olduğu

⁷³ Rosemarie Janet Said, "George Baldwin and British Interests in Egypt, 1775 to 1798" (Doktora tezi, Londra Üniversitesi, 1968), 86.

⁷⁴ Elizabeth Craven, *A Journey Through the Crimea to Constantinople* (Londra: G. G. J. & J. Robinson, 1789), 279.

⁷⁵ Craven, *A Journey Through*, 213.

⁷⁶ Alexander H. De Groot, "Dragoman's Careers: Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785-1829," *Levantine Heritage*, erişim tarihi 20 Temmuz 2021, http://www.levantineheritage.com/pdf/dragomans_careers.pdf.

⁷⁷ G. E. Marindin, *The Letters of John B. S. Morrit of Rokeby: Descriptive of Journeys in Europe and Asia Minor in the Years 1794-1796* (Londra: John Murray, 1914), 81.

⁷⁸ Marindin, *The Letters* 211-212.

⁷⁹ Guillaume Martin'e göre İspanyollar "verdiği balolarla, yemeklerle, her türlü harcamalarıyla" Fransızlardan daha iyi temsil ediliyordu. Guillaume Martin, *İstanbul'a Seyahat*, çev. İsmail Yerguz (İstanbul: İstikbal Kitabevi, 2007), 66.

⁸⁰ Pascal Firges, *French Revolutionary Politics and Culture in the Ottoman Empire: Diplomacy, Political Culture, and the Limiting of Universal Revolution, 1792-1798* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 238.

Arus Yumul
İstanbul'un Erken Baloları

halde “Fransızların yerlileri yöneticilerine karşı kıskırtmaya çalıştıklarına dair şüphe uyandırmamak için” Osmanlı tebaasından kimse baloya davet edilmez, Fransız devrimi dolayısıyla yapılan kutlamalarda taşkınlık yapılmasına aynı nedenle izin verilmez.⁸¹

18 Ocak 1800 tarihinde kraliçenin doğum günü vesilesiyle İngiliz elçisi Lord Elgin bir balo verir.⁸² 12 Şubat'ta ise Alman İmparatoru'nun doğum günü yine bir baloyla kutlanır, 10 Şubat 1800 tarihinde ise İngiliz elçisinin tercümanı kızının düğünü vesilesiyle balo verir.⁸³ Lord Elgin, 1801 yılında yine kraliçenin doğum günü vesilesiyle şehirdeki “tüm İngilizleri elçiliğe çeken” muhteşem bir yemek ve balo verir. Baloya “Rumlar, Ermeniler, Türkler, Araplar, Fransızlar, Almanlar, İtalyanlar, Ruslar, İsveçliler, Prusyalılar” ve diğerleri katılır.⁸⁴ 1812 kışı Pera'da yemek davetleri, akşam partileri ve sık sık verilen balolarla oldukça neşeli geçer. Bu toplantılarda insana Türkiye'de olduğunu hatırlatan tek şey kendilerine has kıyafetleriyle katılan dragomanlardır. Zira Türkler Avrupalılarla eğlenmeyi tercih etmezler.⁸⁵ 1815 yılında İngiliz Sarayı'nda sık sık verilen balolara L'Ecole des Jeunes de langues'ın⁸⁶ öğrencileri de katılır. Okulun bir öğrencisinin babasına yazdığı 15 Haziran 1815 tarihli mektubundan anlıyoruz ki en iyi dans edenler, figürleri herkesten daha iyi bilenler bu okulun öğrencileridir.⁸⁷ Restorasyon döneminde Fransız Sarayına gönderilen kralın portresinin açılışı Krallar gününde yapılır. Kilisedeki ayini bir ziyafet ve 400 kişinin katıldığı balo takip eder.⁸⁸ 13 Haziran 1825 tarihinde X. Charles'ın taç giymesi Fransız elçiliğindeki yemek ve balo ile kutlanır⁸⁹. 17 Mayıs 1828'de İngiliz sarayında tüm

⁸¹ Firges, *French Revolutionary Politics*, 239.

⁸² Wittman, *Travels in Turkey*, 83-84.

⁸³ Wittman, *Travels in Turkey*, 88.

⁸⁴ William Otter, *The Life and Remains of Edward Daniel Clarke* (New York: Harper, 1827), 311.

⁸⁵ Hester Lucy Stanhope ve Charles Lewis Meryon, *Travels of Lady Hester Stanhope: Forming the Completion of Her Memoirs* (Londra: H. Colburn), 63.

⁸⁶ On yedinci yüzyılda geleceğin dragomanlarının doğu dillerini öğrenmeleri için Jean-Baptiste Colbert tarafından kurulan L'Ecole de Jeunes de langues'da eğitimini bir bölümü Pera'da diğer bölümünü ise Paris'te yapıyordu.

⁸⁷ Frédéric Hitzel, “Les Jeunes de langue de Péra-les-Constantinople,” *Dix-Huitième Siècle* 28 (1996): 64. (57-70)

⁸⁸ de la Ferté-Meun, *Lettres sur le Bosphore*, 355.

⁸⁹ *Galignani's Messenger*, 15 Temmuz 1825.

kordiplomatik ve dragomanların yanı sıra önde gelen Frenk tüccarların da katıldığı muhteşem bir balo verilir. Rumlar, Ermeniler, Türkler, dragomanlar ve bunların eşleri ve kızlarının kendilerine özgü kıyafetleri ile katıldıkları baloda doğulu ve batılı kıyafetlerin karışımının etkisi çarpıcıdır. Ancak Peralı kadınların kıyafetleri, danslarına nazaran daha fazla beğeniye layıktır.⁹⁰

20 Temmuz 1834 tarihinde Avusturya temsilcisinin eşi Barones Strumer'in Büyükdere'de verdiği baloya İstanbul'daki tüccar aileleri ve diplomatlar davetlidir.⁹¹ 13 Eylül 1835 tarihinde kısa bir ziyaret için İstanbul'a gelen İngiltere'nin Rusya elçisi Lord Durham onuruna Büyükdere'deki Rus sefarethanesinde verilen baloya davet edilen yirmi paşadan sadece birinin katılmasına canı çok sıkılan Rus elçi Boutenieff paşaların bu davranışının "kaba ve küstah" bir davranış olduğunu ilan eder.⁹² 1838 yılında ise bu kez İstanbul'a gelen Fransa'nın Rusya elçisi Baron de Barante onuruna Tarabya'daki Fransız sefaretinde Reşit Paşa'nın da davetli olduğu büyük bir yemek ve balo verir.⁹³ 9 Ekim 1849'da Tarabya'daki İngiliz elçiliğinin salonlarında şehirdeki Avrupalı topluluğun seçkinlerini bir araya getiren "muhteşem balo" sabahın beşine kadar sürer.⁹⁴ 1851 yılında Startford Canning'in verdiği "Levant'da şimdiye kadar verilmiş en muhteşemlerinden biri olan" balo için 1600'ün üzerinde davetiye basılır ve İstanbullu ekabirlerin çoğu baloya katılır.⁹⁵ 19 Temmuz 1854 tarihinde Avusturya elçiliğinin zarif salonlarında İmparator Francis Joseph'in evliliği dolayısıyla bir balo verilecektir.⁹⁶ 22 Ocak 1856 tarihinde Lady Stratford bu kez çocuklar için bir maskeli balo düzenler. Baloya, hepsi en güzel kıyafetlerini giymiş, kendi dilinde konuşan, kendi usulünde dans eden Türk çocukları dahil çeşitli milletlerden 200 çocuk katılır. "Kendi aralarında Avrupa'nın tüm dillerini konuşan" diplomatların ve Frenklerin çocukları da balodadır. Ve hepsini

⁹⁰ Charles Colville Frankland, *Travels to and from Constantinople in the Years 1827 and 1828, or, Personal Narrative of a Journey from Vienna, through Hungary, Transylvania, and Roumelia, to Constantinople, c.1* (Londra: Henry Colburn, 1829), 165-166.

⁹¹ Marshal Marmont, *Turkish Empire* (Londra: John Oliver, 1839), 51.

⁹² *Kendal Mercury*, 17 Ekim 1835.

⁹³ *The Morning Post*, 7 Eylül 1838.

⁹⁴ *Courrier de Constantinople*, 13 Ekim 1849.

⁹⁵ *Freeman's Journal*, 20 Şubat 1851.

⁹⁶ *The Courier*, 19 Temmuz 1854.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

birleştiren şey eğlencedir.⁹⁷ Büyükelçi baloyu eski bir dostuna yazdığı mektupta şu sözlerle anlatır: “Geçen gün çocuklara bir balo verdik. Tarihte ilk defa olarak bin bir ısrardan sonra bir düzine kadar Türk çocuğunun gelmesine de izin kopardık. Geldiler, Hıristiyan çocuklarıyla dans ettiler, oynadılar. Sultanın gözdelerinden biri sonradan ‘Niye ben çocuğumu yollamadım’ diye yakınmış durmuş.”⁹⁸ Gece yarısı çocuklar evlerine bırakıldıktan sonra “konuklara her türlü pahalı yiyeceğin bolca sunulduğu” bir ziyafet verilir. Gün ağarana kadar dansın devam ettiği balonun davetlileri arasında Londra sosyetesinin çok iyi tanıdığı birçok kişi bulunmaktadır.⁹⁹ Fransız elçiliğinde 1857 yılında verilen üç balodan birine Türkler de davet edilir. Ancak onlara “olabildiğince uzak bir köşedeki salon” ayrılır “çünkü onlar en renkli, en keyifli toplantılarda bile çubuklarını tütürmeden on beş dakika” duramazlar, ki bu da “salonları hiç hoş olmayan duman ve kokulara” boğar.¹⁰⁰ Bu balolardan birinde bir Müslüman, misafirlerini ağırlayan bir sefiryeye şaşkınlıkla “Zenginsiniz, özgürsünüz ve dans ediyorsunuz, benim için dans ederek beni onurlandırıyorunuz” der¹⁰¹

1831 yangınında zarar görüp yeniden inşa edilen elçilik binaları büyük balo salonları barındırır. Yeni Rus elçiliğinin balo salonu iki bin kişiyi ağırlayabilecek kadar geniştir¹⁰² ve elçiliğin ışıl ışıl aydınlatılmış salonlarında sık sık şehrin yüksek sosyetesinin katıldığı balolar ve konserler verilir.¹⁰³ Bir büyükelçinin konutundan ziyade bir hükümdarın sarayına benzeyen elçiliğin odaları St. Petersburg’daki Kış Sarayının odaları gibi geniştir.¹⁰⁴ İngiliz elçiliğinin yeni konutundaki balo salonunun Korint tarzı sütunlarla desteklenmiş kemerli tavanı beyaz ve altın rengi süslemelerle bezenmiştir. Zemini meşe parkeden olan salonun görünüşü “süslü, parlak aynı zamanda nezihtir.” Odanın bir ucunda müzisyenler için ayrılmış bölmenin tavanı müziği odanın her tarafına iletilmesi

⁹⁷ *The Newcastle Weekly Courant*, 15 Şubat 1856.

⁹⁸ Poole, *Lord Stratford Canning’in*, 93-94.

⁹⁹ *The North Wales Chronicle*, 16 Şubat 1856.

¹⁰⁰ Baronne Durand de Fontmagne, *Kırım Savaşı Sonrasında İstanbul Günleri: İkinci İmparatorluk Döneminde İstanbul’da Fransız Konsolosluğunda Geçen Günler*, çev. İsmail Yerguz (İstanbul: İstiklal Kitabevi, 2007), 150-151.

¹⁰¹ *Ibid.*, 151.

¹⁰² *The Baltimore Sun*, 9 Mayıs 1855.

¹⁰³ *Freeman’s Journal*, 12 Haziran 1869.

¹⁰⁴ *Hamilton County Democrat*, 19 Nisan 1878.

ve eşit Şekilde dağılması için uygun bir Şekilde yapılmıştır.¹⁰⁵ Fransız Sarayı'nın "bembeyaz ve aynalarla dolu büyük balo salonu, Versailles ayarında olmasa bile çok güzel; konukların toplandıkları mavi salondan sırsız büyük aynalarla ayrılıyor ve bu salondan sonra altın sarısı ve kırmızı renkli 'taht' salonu denilen bölüme geçiliyor."¹⁰⁶ 1843 yılında yapımına başlanan Dolmabahçe Sarayı da balo salonunun büyüklüğü ile dikkat çeker. 1867 ve onu izleyen birkaç yılı Osmanlı'nın müreffeh yılları olarak adlandıran Woods Paşa bu yıllarda her hafta farklı gecelerde Avusturya, Rus, Fransız ve zaman zaman da İngiliz elçiliğinde "ok parlak" balolar verildiğini söyler.¹⁰⁷ Bu dönemde Prusya Kralının temsilcisi "münzevi bir hayatı" tercih edip, "arka sokaktaki eski püskü görünümünden utanmış görünen ahşap bir evde yaşadığından" olsa gerek Almanya bu balo işinin "içinde değildir."¹⁰⁸ Oysa 1 Aralık 1877 tarihinde Alman İmparatorluğunun ilk büyükelçisi Prens Reuss tarafından açılan yeni elçilik binasının balo salonu "büyük davetler" için uygundur. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sırasında burada Prens ve Prenses Reuss tarafından verilen balo günü "akşam saat dokuzdan ona kadar" cadde-i kebirde alışılmadık bir canlılık yaşanır: "Arabalar ve sedan koltuklar birbirini yakından takip ediyor, hepsi aynı yöne Taksim'in otesindeki Alman Büyükelçiliğine ilerliyordu."¹⁰⁹

Osmanlı'nın Avrupa lkelerindeki elçileri de balo verirler ve balolar elçiliklerin harcama kalemlerine eklenir,¹¹⁰ Paris ve Londra elçileri düzenlemeyi düşündükleri balo ve ziyafetler için gönderdikleri ortak tahriratla İstanbul'dan kendilerine para gönderilmesini isterler.¹¹¹ 21 Mayıs 1849'da Londra sefiri Mehmet Paşa elçilikte majestelerinin bakanlarının, diplomatların ve "aristokrasinin yaklaşık 600 nde gelen üyesinin" katıldığı bir balo verir. Elçiliğin

¹⁰⁵ *Daily News*, 18 Nisan 1856.

¹⁰⁶ de Fontmagne, *Kırım Savaşı Sonrasında*, 149-150.

¹⁰⁷ Henry Felix Woods, *Spunyarn From the Strands of a Sailor's Life Afloat and Ashore, Forty Seven Years Under the Ensigns of Great Britain and Turkey*, c. 2 (Londra: Hutchinson, 1924), 96.

¹⁰⁸ Woods, *Spunyarn*, 96.

¹⁰⁹ *Truth*, 14 Şubat 1878.

¹¹⁰ Ahmet Dönmez, "Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841" (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006), 178.

¹¹¹ Dönmez "Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde, 133.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

rezidansının “giriş holü ve merdivenleri ile tüm koridorları kırmızı beyaz perdelerle süslenmiş, resepsiyon salonunun kapısına Türk bayrağı asılmıştı.” “Bir Müslüman’ın çatısı altında balo fikrinin yeniliği” sosyete de çok büyük bir ilgi uyandırır.¹¹² Bir yoruma göre, bir Türkün balo vermesi “bu devrimci çağın tüm devrimleri arasında kesin en doğaüstü” olanıdır.¹¹³ Dans saat on birde kadril ile başlar, kadrili vals izler. Davet “ile ilgili her şey takdire şayan bir şekilde düzenlenmiştir.”¹¹⁴ 1850 yılında yine Londra elçiliğinde geç saatlere kadar süren bir balo verilir.¹¹⁵ Aynı yıl Fransa elçiliğinde verilen baloya bakanlar, cumhurbaşkanı III. Napolyon, meclisin çok sayıda üyesi, Paris sosyetesinin seçkinleri katılır. İki orkestranın çaldığı balonun, “Paris’te uzun zamandır verilen en parlak balolardan biri olması için” her şey yapılmış, elçiliğin tüm salonları “hayranlık uyandıracak şekilde süslenmiş ve ışıklandırılmıştı.”¹¹⁶ 1856 yılındaki Londra elçiliğindeki baloya Kraliçe Victoria,¹¹⁷ 1866 yılındaki baloya ise Galler Prensi katılır.¹¹⁸

Karnaval Baloları

Karnaval vesilesiyle İstanbul’da verilen baloların tarihi daha da eskidir. 1676 yılında Galata ve Pera’daki yabancı elçilikler ortaklaşa 150 kişilik büyük bir maskeli balo düzenlerler.¹¹⁹ On dokuzuncu yüzyılın başında karnaval dışında tolere edilmeyen kamuya açık balolar karnaval döneminde Pera’da genellikle Frenkler tarafından işletilen hanlarında elçiliklerin himayesinde yapılır¹²⁰ elçiliklerde ise çeşitli karakterlerin hakkıyla canlandırıldığı maskeli balolar verilirdi.¹²¹

¹¹² *London Evening Standard*, 22 Mayıs 1849.

¹¹³ *Cork Examiner*, 22 Haziran 1849.

¹¹⁴ *Illustrated London News*, 26 Mayıs 1849.

¹¹⁵ *The Morning Post*, 25 Temmuz 1850.

¹¹⁶ *Courrier de Constantinople*, 2 Mart 1850.

¹¹⁷ *London Evening Standard*, 28 Mayıs 1856.

¹¹⁸ *Dublin Daily Express*, 5 Temmuz 1866.

¹¹⁹ E. Natalie Rothman, *The Dragoman Renaissance: Diplomatic Interpreters and the Routes of Orientalism* (Ithaca: Cornell University Press, 2021), 34

¹²⁰ Tancoigne, *Voyage a Smyrne*, 89.

¹²¹ Wittman, *Travels in Turkey*, 15.

1822 yılında Avrupalı diplomatlar “her zamanki gibi karnavalı kutluyorlar. Sürekli art arda balolar ve akşam yemekleri” veriyorlardı.¹²² 1829 karnavalının son Pazarı, Avusturya temsilcisi maskeli balo verir. Davetin ortasında Arap giysili iki maskeli kişi baloya katılır. Sade ama zengin giyimli bu kişiler ev sahibi dışında kimseyi selamlamazlar, kendilerine yöneltilen sorulara cevap vermezler, birkaç dakika cazip bir görünüm sunan davetlileri büyük bir merakla izledikten sonra uzaklaşırlar. “Tavırlarındaki asalet, görünümüleri, yürüyüşleri” ve ayrılırken “hizmetkarların ellerine bıraktıkları olağan dışı bir cömertliğin izleri” bu kişilerin “çok yüksek rütbeli Türkler olduklarına dair hiçbir şüpheli” bırakmaz.¹²³ Bu iki kişiden birinin Sultan diğeri de Berberbaşı olduğu iddia edilir. Ancak *L’observateur Autrichien* bu haberin bir masalda ibaret olduğunu açıklar.¹²⁴ 1836 yılında karnaval süresince Avusturya elçiliğinde her Pazar “Hiç bitmeyen kotilyon, hızlı mazurka, kadril ve valsın eşit derecede revaçta” olduğu balolar düzenlenir; katıldığı bu balolardan birinde Miss Pardoe, “ilk olarak bir Rumla, ikinci olarak bir Rusla, üçüncü olarak bir Fransızla ve dördüncü olarak da bir Almanla” dans eder.¹²⁵ Rus elçiliğindeki karnaval dolayısıyla verilen maskeli baloda Rus sefinesi “ve elçiliğe bağlı iki hanım ile Fransız diplomatın eşi, dört Rus katibin canlandırdığı ... şeytanlar tarafından balo salonuna getirilen melekler” kılığına girerler.¹²⁶ Şampanya, müzik ve mazurkalarla “tamamen çılığına dönen” Peralılar bu baloda “adabı muaşerete oldukça aykırı” davranırlar.¹²⁷ 1836 karnavalının son balosunu ise Prusya temsilcisi verir. Fransız ve İngiliz elçileri o yılı Pera’nın “tıslımlı çevrelerinden” uzakta Tarabya’da geçirdiklerinden dolayı Pera sosyetesini o yılki şenlikler ve eğlencelerini tamamen Rus, Prusya ve Avusturya elçiliklerine borçludur.¹²⁸

Pera’da elçilikler dışında da karnaval baloları verilirdi: “Alt sınıflar halka açık balolara gider: en popülerleri Pera’daki en ünlü iki handa yer alır.” Katılanlar içkilerini parayla içer ve “cüzdanlar, çantalar, kutular, enfiye kutuları gibi

¹²² *The Morning Chronicle*, 2 Mart 1822.

¹²³ *Le Courrier de Smyrne*, 1 Ocak 1829.

¹²⁴ *Le Courrier*, 29 Nisan 1829.

¹²⁵ Pardoe, *Şehirlerin Ecesi*, 45.

¹²⁶ Pardoe, *Şehirlerin Ecesi*, 46.

¹²⁷ *The Morning Post*, 18 Mart 1836.

¹²⁸ *The Morning Post*, 18 Mart 1836.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

binlerce ıvır zıvır piyangosu" düzenlenir.¹²⁹ Prusyalı diplomat Friedrich Tietz 1834 yılında karnaval vesilesiyle Frenklerin Hotel d'Italie'de verdiği baloya katılır. O yıl, çok eski zamanlardan beri Pera hanlarına tanınan karnaval süresince halka açık balo düzenleme izni verilmemiş,¹³⁰ Frenkler ve Ruslar arasında "Şişko Lisette" olarak tanınan otelin sahibi o yıl için Sultandan Avrupai balolar düzenleme yegane imtiyazını almıştır. Bilet alınarak girilen baloya çeşitli elçiliklerin çalışanları, İtalyan, Rus ve Fransız denizciler, ve Batılılaşmış üniformalarıyla alt kademe Türk subayları da katılır ve bu subaylardan bazıları dans da ederler.¹³¹ Bir Türk alayının bandosundan olan müzisyenler mükemmel bir iş çıkarırlar. Katılımcılar "şevk ve heyecanla" dans ederler. Halk dansları, vals, mazurka ve tırıs dansı o gün edilen danslardır.¹³² 1840 yılının karnavalı için dördü otel, bir ikisi han ve geri kalanı saygınlığı şüpheli evlerden oluşan yaklaşık yirmi dört halka açık eğlence mekanı açılır. Mekanların hangisi olduğu anlaşılmsın diye kapılarına fener asılır. Güvenliği sağlayan görevliler, sarhoş görünenleri içeri almaz ve ziyaretçilerin olası bir kavgada kullanılabilecekleri sopa, şemsiye gibi "silahlarla" içeri girmelerine izin vermezler. Kadınların hepsi maskelidir ve bazılarının giyimi son derece göz alıcıdır; ama süslü kıyafetleri içinde, kişinin "zevkine göre hoş ya da iğrenç" aksesuarlar sergileyenler dışında, erkeklerin çok azı maskelidir. Dans eden erkekler, müzisyenler için yere bozuk para atarlar. Eğlence her akşam gün batımında başlar. Dans, kumar ve içkiyle devam eder.¹³³ 1842 yılının karnavalı için ise Bellevue Otelinin geniş salonları açılır.¹³⁴

Zengin gayrimüslimler de karnaval dolayısıyla evlerinde balo verirler. 1835 yılında Fener'de yaşayan Rum tacir Keşişoğlu'nun verdiği balo, Eflak bandosunun neşeli müziği ile başlar. Balo "kusursuz bir toplumsal kaleydoskop"tur: "Sürekli hareket halindeki çeşitli giysiler ve renkler, şen ve kendine özgü bir insan mozaiği oluşturmuştu."¹³⁵ Yaşlı erkeklerin "babadan

¹²⁹ de la Ferté-Meun, *Lettres sur le Bosphore*, 251.

¹³⁰ *Journal de Smyrne*, 5 Ocak 1834.

¹³¹ Friedrich Tietz, *St. Petersburg, Constantinople, and Napoli Di Romania in 1833 and 1834: A Characteristic Picture Drawn During a Residence There*, c. 2 (Londra: Adolphus Richter & Co. 1836), 40.

¹³² *Ibid.*, 41.

¹³³ *The Atlas*, 19 Eylül 1840.

¹³⁴ Charles White, *Three Years in Constantinople*, c.1 (Londra: H. Colburn, 1845), 158.

¹³⁵ Miss Pardoe, *Şehirlerin Ecesi*, 52.

kalma," yaşlı kadınların "modası geçmiş," bir sonraki kuşağın ise yarı Avrupai, yarı Rum kıyafetlerle katıldıkları baloya geen kuşaklar batılı kıyafetlerle katılırlar.¹³⁶ Zengin evlerinde karnaval dışında da balo verilir. 1730 yılında Lord Kinnoul'un elçilik maiyetinde bulunan bir İngiliz, en zengin Rum tüccarlardan birinin evinde Rumların yanı sıra Avrupalıların da katıldığı baloya katılır.¹³⁷ Kontes de La Ferte-Meun, 1810'lu yılların sonlarında Tarabya'da Rum bir ailenin kendi evlerinde verdiği baloya davetlidir. Davet iki saatlik bir konserle başlar. Konserden sonra balo için kadınlar kıyafetlerini değiştirirler. Çeşitli dansların edildiği baloda dondurma ve pastanın yanında Fransa'da içilen tüm içkiler servis edilir.¹³⁸ 1840 yılına gelindiğinde bir muhabirin gözlemine göre İstanbul'un st sınıfları yavaş yavaş Avrupa geleneklerini benimsiyor" ve "büyük siyasi şahsiyetlerin evlerinde balolar" veriliyordu. O yıl, evinin "salonları, üstün zevki ve ihtişamıyla dikkat çeken Sisam Prensi" Sırp Prensi onuruna büyük bir akşam yemeği ve ardından da balo verir.¹³⁹ 1854 yılında Fransız ve İngiliz elçilerinin yanı sıra zengin bir bankerin evinde de karnaval balosu verilir. Otellerde her hafta maskeli balo verilir.¹⁴⁰ Bu yılın maskeli balolarından birinde Müslüman bir kadın yakalanır. "Kocasının bazı şüpheleri vardı, ki bu doğru ıktı. Gavur balosuna gitmişti." Balodaki polisler tarafından dışarı çıkarılan kadın keli kocası tarafından gözyaşları içinde evine götürülür.¹⁴¹

Diğer Balolar

On dokuzuncu yüzyıl boyunca gayrimüslim ve yabancı girişimcilerin açtıkları büyük otellerin, tiyatroların, gazinoların ihtişamlı balolar düzenledikleri balo salonları vardır. şubat 1850'de "Grand Casin de Pra'nın salonları Konstantinopolis'te bu türde şimdiye kadar görülen hiçbir şeye" benzemeyen bir balo ile açılır. Pera sosyetesinin seçkinleri ve diplomatlardan oluşan "zarif bir kalabalık, dans salonunu ve bitişik salonları" – sohbet odaları, dinlenme odası,

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ "Letters from Constantinople" *The European Magazine, and London Review*, Haziran 1801, 420.

¹³⁸ de la Fert-Meun, *Lettres sur le Bosphore*, s. 242-43.

¹³⁹ *New Court Gazette*, 15 şubat 1840.

¹⁴⁰ *Monmouthshire Merlin*, 3 Mart 1854.

¹⁴¹ *Monmouthshire Merlin*, 3 Mart 1854.

Arus Yumul İstanbul'un Erken Baloları

oyun odaları- doldurur.¹⁴² 1851 yılında burada verilen baloya İstanbul'da bulunan bazı seçkin gezginler de katılır.¹⁴³ Hotle D'Angleterre'in sahibi James Missirie'nin 20 Şubat 1851 Perşembe günü vereceği maskeli baloda biletleri kadınlara ücretsiz dağıtılacak olan bir eşya piyangosu düzenleneceğini duyurur.¹⁴⁴

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yardım ve cemiyet baloları yaygınlaşır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında İstanbul'a gelen Bertrand Bareilles "Her yerde balolar düzenleniyordu. Pera'da balo toplumun altını üstüne getiren büyük bir olaydı" der.¹⁴⁵ Her cemaat kendi balosunu düzenlerdi: "Afişlerle duyurulan Rum, Ermeni, Yahudi, İtalyan balosu birbirini izlerdi"¹⁴⁶ Hazırlıklar aylar öncesinden başlardı: "Dans aksesuarları aylarca önceden yurt dışından ısmarlanırdı" ve bu balolar "daha kalabalık olsun ve parlak geçsin diye, hep bir elçinin himayesi altında yapılır ve birçok gereksinime de yanıt verilirdi."¹⁴⁷ Balo "yerlilerle yabancıların ... birbirine karıştığı tarafsız bir alandı." Zaman zaman "birkaç Türk de kırmızı fesleriyle ve tabii yanlarında hanımları olmadan bu balolarda boy gösterirlerdi."¹⁴⁸ Balodan elde edilen gelir baloyu "düzenleyen cemaatin yardım kuruluşlarına gidiyordu."¹⁴⁹ "Bareilles'e göre, Pera'da dans edilmeseydi, birçok okul kapılarını kapar, birçok hastane hasta kabul edemez hale gelirdi."¹⁵⁰

Ulaşım

1845-1848 yılları arasında İstanbul Rus elçiliğinde ataşe olarak çalışan Pierre de Tchihatchef'e göre Boğaz'da "sık sık rastlanan çalkantılı deniz" nedeniyle "yabancı bir sefir Tarabya'da ya da Büyükdere'de kırk yılda bir Avrupa usulü

¹⁴² *Courrier de Constantinople*, 9 Şubat 1850.

¹⁴³ *Courrier de Constantinople*, 19 Şubat 1851.

¹⁴⁴ *Courrier de Constantinople*, 19 Şubat 1851.

¹⁴⁵ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk ve Levantan Mahalleleri: Pera-Galata-Baniyöler*, çev. Ali Berktay (İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2003), 73.

¹⁴⁶ Bareilles, *İstanbul'un*, 73.

¹⁴⁷ Bareilles, *İstanbul'un*, 73.

¹⁴⁸ Bareilles, *İstanbul'un*, 73.

¹⁴⁹ Bareilles, *İstanbul'un*, 73.

¹⁵⁰ Bareilles, *İstanbul'un*, 73.

bir gece düzenlemek istediğinde, denizin durumu müsaade etmezse kadınlar geceye katılamazlar." Sefaretlerin "emrinde bulunan savaş gemilerini kadınların hizmetine sunan bazı kordiplomatik Őeflerin kibarlığı olmasa, erkekler birçok baloda damsız kalırdı."¹⁵¹ Ulaşım sorunu Pera'yı da etkiler. On dokuzuncu yüzyılın başında, kadınlar İngiliz elçiliğine "tahtirevan ya da ülkenin arabaları olan Türk çizmeleriyle gelirler."  izmeler kapıya bırakıldığından "elçiliklerin antreleri bir tür ikinci el mal satan dükkanları" andırır.¹⁵² Prusyalı diplomat Tietz Pera'nın kirli sokağında verileri baloya yardımcısının sırtında gider.¹⁵³ Lady Hornby'e göre "İstanbul'a yakın bir köyden [Ortaköy] [Pera'ya] baloya gitmek, İngiltere'de baloya gitmek çok farklı bir Şey"dir.¹⁵⁴ 1856 yılında baloya gitmek için bindiği talika sarsılarak ilerler, gevŐek kaldırım taşlarına çarpar, deliklere, çamur deryalarına girer.¹⁵⁵ Ulaşım ileriki yıllarda da sorun olmaya devam edecektir. 1882 kişında karlı ve soğuk bir günde İngiliz sefiresi, Avusturya elçiliğindeki baloya tahtirevanla gitmek zorunda kaldığından ve birçok kişinin yolda düştüğünden bahseder. Ancak kendi adamları dikkatli davrandıkları için onun başına bir Şey gelmez.¹⁵⁶ Ulaşım için hamallara da başvurulur. Yağmurlu bir günde İran sefiri Muhsin Han'ı Avusturya elçiliğindeki baloya bir hamal sırtında taşıyarak getirir.¹⁵⁷ 1910 yılına gelindiğinde, "Pera ve Galata'nın dar sokakları kar yağışından sonra tıkanıdığından" dolayı "Konstantinopolis, muhtemelen Avrupa'da hala tahtirevan kullanılan tek Őehirdir."¹⁵⁸ Sidney Whitman'a göre davetlilerin elçilik balolarına gelişi ilginç manzaralar oluşturur: "Arabalar binanın önünde birbirini itip kakarken, Türk arabacılarının huysuz atlarını kırba lamalarından yükselen bağrışlar, çığlıklar ve küfürler sıradan kargaşası. Geçmiş bir çağın bir özelliği, içinden hanımların çıktığı birkaç eski moda tahtirevan."¹⁵⁹

¹⁵¹ Pierre de Tchihatchef, *İstanbul ve Boğaziçi*,  ev. Ali Bertkay (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 261.

¹⁵² Hitzel, "Les Jeunes de langue," 64.

¹⁵³ Tietz, *St. Petersburg, Constantinople, and Napoli*, 38.

¹⁵⁴ Hornby, *Constantinople During*, 194.

¹⁵⁵ Hornby, *Constantinople During*, 196-197.

¹⁵⁶ Harriot Georgina Blackwood, *My Russian and Turkish Journals* (New York: Scribener's Sons, 1916), 184.

¹⁵⁷ *The Argus*, 15 Ocak 1879.

¹⁵⁸ *The Graphic*, 12 Şubat 1910.

¹⁵⁹ Sidney Whitman, *Turkish Memories* (New York: Chas. Scribner's Sons, 1914), 197.

Arus Yumul
İstanbul'un Erken Baloları

SONUÇ

İstanbul'da daha önce balo verilmiş olsa da on sekizinci yüzyıl sefaretnamelerinden anlıyoruz ki balo Osmanlı yöneticileri için yabancıdır. Ebubekir Ratib Efendi balo için "Balo dedikleri bir cem'iyettir ki, ona mahsus mahal olmakla rical ü nisvan ve kibar ü beyzadeganden anda cem' olup, bir merd ile bir zen el e ele verip raksan olurlar. Şöyle ki, bir erkek gözü tuttuğunu ve istediği avreti, gerek ceneral ve kişizade benat u zevcatından olsun ve gerek sair olsun eline yapışıp meydanda kırk, elli, altmış nefes raksederler¹⁶⁰ derken, Ahmed Resmi Efendi: "Bazı kereler de redoute (maskeli balo) adında başka bir toplantı da düzenlerlerdi. Memleketin ileri gelenleri ve kadınları karmakarışık, kırmızı ayakkabılar ve canfesten elbiseler giyip üzerlerine ferace biçimi bol kumaşlar atarlar, yüzlerine de adam yüzü şeklinde birer burunduruk (maske) tutup kim olduklarının bilinmesini önlerler ve sonra da sarayın içinde dolanmaya başlardı. Bu dolanmaları sırasında da duygularına uyarlar ve herkesi gönlünün çektiği kadının elinden tutardı. Aralarında kıskançlık gibi, yasaklar gibi sıkıntıları olmadığından, aşağı yukarı uzun boylu dönüp dolaşarak, sevinçten zıplayıp hopleyarak yapacaklarını yaparlar, kılıklarını değiştirdiklerinden tanınmayacaklarını düşünerek gruplar halinde beğendikleri yere giderlerdi"¹⁶¹ der. Kadın erkek ilişkilerindeki rahatlık ve serbestlik elçilerin dikkatini çeker. Elçinin mihmandarının karısını bir erkek dansa kaldırıncı Ratib Efendi, "karınızı yabancı bir erkek dansa kaldırdı" diyerek onu uyarır. Aldığı cevap, bunun gayet olağan olduğu, biri dansa kaldırmazsa eşinin mutsuz olacağıdır. Elçi Ratib Efendi'ye "siz de karımı dansa kaldırabilirsiniz" der. Ratib Efendi Avrupa'da dansa verilen önemden de bahseder, "dans bilmemenin ayıp, bilmenin hüner olduğunu" söyler.¹⁶² Ratib Efendi haklıdır, zira özdenetim ve zarafet gibi soylu erdemlerin tezahürü olarak kabul edilen dans, Rönesans'tan beri batıda özellikle üst sınıfların eğitimi için gerekli görülürken, Osmanlıda

¹⁶⁰Aktaran Belkıs Altuniş Gürsoy, "Türk Modernleşmesinde Sefir ve Sefaretnamelerin Rolü," *Billig* 36 (2006), 157. (139-165).

¹⁶¹Ahmed Resmi, *Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*, sadeleştiren Bedriye Atsız (İstanbul: Tercüman, 1980), 67.

¹⁶² Cahit Bilim, *Osmanlı Dış İlişkileri: Sefaretnameler, Elçilikler-Anlaşmalar* (İstanbul: Onbir Yayınları), 2019, 93

dans alt sınıflara uygun bir faaliyetir¹⁶³ ve dolayısıyla saygın kişiler dans etmezler: “Müslümanlar bu eğlencelere karşı bir antipati duyarlar ve aralarındaki en alt seviyedekilerden başkası dans etmediği için, genel olarak ahlaksız ve eğitimsiz kişiler olarak hakir gördükleri dansçıları küçümserler.”¹⁶⁴ Niebuhr’a göre balolarda erkek ve kadınların birlikte özgürce sosyalleşmesi de Müslümanların balolardan nefret edip uzak durmalarının bir diğer nedeniydi; bu yüzden “Müslümanların arasında yaşayan Avrupalılar, doğuluların görüşüne göre, pekala onlarsız yapabilecekleri eğlencelerden” vazgeçselerdi “daha çok sevilir ve daha çok saygı görürlerdi”¹⁶⁵

Kırım Savaşı Osmanlı başkentinde batılı yaşam tarzının, dolayısıyla baloların da yaygınlaşmasına yol açar. Bu dönemde balolara katılan Müslümanların sayısı da artar. Savaştan önce, “sıradan bir Osmanlı tebaası için, batı ve batılı tanımları sadece Pera’daki büyükelçiler ve Karaköy rıhtımlarında zaman zaman karşılaştıkları Avrupalılar” dan ibaretken,¹⁶⁶ Kırım Savaşıyla birlikte İstanbul’da yaşayan Avrupalıların sayısında büyük bir artış olur. Batılı yaşam tarzları ilk elden deneyimlenmeye başlanır. Bir gözleme göre “Kırım Savaşı’nda sonra Konstantinopolis, ahlaki ve fiziki olarak tam bir metamorfoz” geçirmiştir.¹⁶⁷ Bu yıllarda yaygınlaşan balolar hakkında Cevdet Paşa 1862 yılında şöyle der: “Kadınların yabancı erkeklerle dans etmeleri ve balolarda, karı kocaların açıkça yer değişdirmeleri, kadınları hayatda, kolaylığa ve çalışmağa getirmekte olmayıp, aile yuvalarını yıldığı acı acı görölmektedir. Kadın-erkek münasebetlerinin yalnız karı-koca arasında kalmasını istemeyip de karışık ve sınırsız bir temas vücade getirmek için yapılan balolar, islamiyetdeki nikah cem’iyyetlerinin yerini almağa başladı. şu kadar fark var ki, Müslümanların nikahı, belli bir kadınla belli bir erkeğin bir araya geleceğini i’lan etmekde, sosyetenin balosu ise, evli veya bekar birçok kadınla birçok erkeğin gelişi güzel yaşayacaklarını i’lan etmektedir.”¹⁶⁸

¹⁶³ Metin And, “Dances of Anatolian Turkey,” *Dance Perspectives*,” 3 (1959), 10.

¹⁶⁴ Niebuhr, *Voyage en Arabie*, 147.

¹⁶⁵ Niebuhr, *Voyage en Arabie*, 147.

¹⁶⁶ Bekir Günay “The Crimean War and its Effects on Ottoman Social Life,” *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 16 (2014), 114.

¹⁶⁷ *Wellington Independent*, 19 Haziran 1869.

¹⁶⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Faideli Bilgiler* (İstanbul: Hakikat Kitabevi, 2001), 689-690.

Arus Yumul
İstanbul'un Erken Baloları

Kırım Savaşı öncesinde şehirdeki Avrupalıların sayıları çok az olduğundan dolayı elçiliklere kolaylıkla giriş imtiyazı elde edilir: “Ekselansları” misafirlerinin seviyesi “açısından fazlasıyla hoşgörülü”dür.¹⁶⁹ Yüksek protokol kuralları da mecburen bir kenara bırakılmıştır. Kırım Savaşı sonrasında elçilik balolarında “Pera'nın kaymak tabakasını” bir arada görmek mümkündür.¹⁷⁰ 1865 yılına gelindiğinde “Pera ve Galata'da Paris salonları ile karşılaştıracak balo ve partiler”¹⁷¹ verilir. Ancak batılı balolar ile Osmanlı baloları arasında iki önemli fark vardır. İlki, batıda kral ve kraliçeler katıldıkları baloların açılış dansını yaparlarken, Osmanlı sultanları katıldıkları balolarda dans etmezlerdi. İkincisi ise yabancı gözlemcilerin dikkat çektiği balolardaki Müslüman kadınların eksikliğidir.

¹⁶⁹ Pardoe, *Şehirlerin Ecesi*, 44. Ancak Fransa'da Temmuz Monarşisi'ni (1830-1848) bitiren 1848 Devriminden sonra Pera'daki Fransız Sarayının önünde toplanan monarşi karşıtı Fransız ve İtalyanlar arasında bulunan “Fransız vatandaşı bir ayakkabı tamircisi, kendisinin, karısının ve kendileri gibi yoksulların” elçinin balolarına “hiç davet edilmediklerinden”, sarayda şehirdeki tüm fakir Fransız ve İtalyanların davet edileceği “halkın kendisi tarafından gerçekten demokratik bir balo verilmesini” önermesinden anlıyoruz ki balolar alt sınıfların katılımına açık değildir (Charles Mac Farlane, *A Glimpse at Revolutionized Italy, c.1* (Londra: Smith, Elder, 1849), 22.

¹⁷⁰ de Fontmagne, *Kırım Savaşı Sonrasında*, 150. Şehri ziyarete gelen yabancılar için balolara katılmak hala kolaydır: Paris veya Londra'da “kısıtlı imkanları” nedeniyle hayran oldukları yüksek sınıfların, kibar çevrelerin dünyasına giremeyen, “diplomatik dünyayla haşır neşir olamayan” İngiliz veya Amerikalılar kış sezonunun zirvesinde İstanbul'a gelirlerse -birkaç iyi referansla- bu şansı kolaylıkla yakalayabileceklerdir. Lüks yaşam dünyasına South Kensington veya Brompton'dan daha fazla yaklaşmamış olan İngilizler için burada elçilik yemek ve balolarına davet edilmek zor değildir. Davetiye elde edilemeyenler için ise ufak bir ücret karşılığında farklı milletlerin yardım balolarına katılıp “kozmpolit diplomatik ve finans çevreleriyle” tanışmak mümkündür (Whitman, *Turkish Memories*, 196-197).

¹⁷¹ “Modern Life on the Bosphorus,” *Eclectic Magazine*, 2 (1865), 85.

KAYNAKÇA

- Akın, Nur. *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 1998.
- And, Metin. "Dances of Anatolian Turkey." *Dance Perspectives.* 3 (1959): 3-77.
- Bareilles, Bertrand. *İstanbul'un Frenk ve Levantan Mahalleleri: Pera-Galata-Baniyöler* Çeviren Ali Berktaş. İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2003.
- Baudens, M. L. *La Guerre de Crimée: les Campements, les Abris, les Ambulances, les Hopitaux, etc., etc.* Paris: Michéle Lévy Freres, 1858.
- Bell's Weekly Messenger*, 27 Ağustos 1832.
- Bilim, Cahit. *Osmanlı Dış İlişkileri: Sefaretnameler, Elçilikler-Anlaşmalar*. İstanbul: Onbir Yayınları, 2019.
- Blackwood, Harriot Georgina. *My Russian and Turkish Journals*. New York: Scribener's Sons, 1916.
- Buxton Advertiser*, 29 Şubat 1856.
- Cevdet Paşa, Ahmet. Tezakir. C. 1. Yayınlayan Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.
- Cevdet Paşa, Ahmed. *Faideli Bilgiler*. İstanbul: Hakikat Kitabevi, 2001.
- Cork Examiner*, 22 Haziran 1849.
- Courier de Constantinople*, 31 Ocak 1846.
- Courier de Constantinople*, 13 Ekim 1849.
- Courier de Constantinople*, 9 Şubat 1850.
- Courier de Constantinople*, 2 Mart 1850.
- Courier de Constantinople*, 19 Şubat 1851.
- Craven, Elizabeth. *A Journey Through the Crimea to Constantinople*. Londra: G. G. J. & J. Robinson, 1789.
- "Customs and Manners of Constantinople." *The New Annual Register*, 136-142. Londra: John Stockdale, 1809.
- Daily News*, 18 Nisan 1856.
- Deringil, Selim. *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Dönmez, Ahmet. "Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841." Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006.
- Dublin Daily Express*, 5 Temmuz 1866.
- Evening Mail*, 19 Ağustos 1833.

Arus Yumul
İstanbul'un Erken Baloları

- Firges, Pascal. *French Revolutionary Politics and Culture in the Ottoman Empire: Diplomacy, Political Culture, and the Limiting of Universal Revolution, 1792-1798*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Ferriol, Charles de. *Corredpondance du Marquis de Ferriol: Ambassadeur de Louis XIV à Constantinople*. Anvers : Buschmann, 1870.
- Ferté-Meun, Cesse de la. *Lettres sur le Bosphore, ou Relation d'un Voyage en Différents Parties de l'Orient Pendant les Années 1816 a 1819*. Paris: Domere, 1821.
- Fontmagne, Baronne Durand de. *Kırım Savaşı Sonrasında İstanbul Günleri: İkinci İmparatorluk Döneminde İstanbul'da Fransız Konsolosluğunda Geçen Günler. Çeviren İsmail Yerguz*. İstanbul: İstiklal Kitabevi, 2007.
- Frankland, Charles Colville. *Travels to and from Constantinople in the Years 1827 and 1828, or, Personal Narrative of a Journey from Vienna, through Hungary, Transylvania, and Roumelia, to Constantinople*. C.1. Londra: Henry Colburn, 1829.
- Freeman's Journal*, 20 Şubat 1851.
- Freeman's Journal*, 12 Haziran 1869.
- Galignani's Messenger*, 15 Temmuz 1825.
- Groot, Alexander H. De. "Dragoman's Careers: Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785-1829," *Levantine Heritage*. Erişim tarihi 20 Temmuz 2021. http://www.levantineheritage.com/pdf/dragomans_careers.pdf.
- Günay, Bekir. "The Crimean War and its Effects on Ottoman Social Life." *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 16 (2014): 105-128.
- Gürsoy, Belkıs Altunış. "Türk Modernleşmesinde Sefir ve Sefaretnamelerin Rolü." *Billig* 36 (2006): 139-165.
- Hamilton County Democrat*, 19 Nisan 1878.
- Hampshire Chronicle*, 3 Şubat 1800.
- Hitzel, Frédéric. "Les Jeunes de langue de Péra-les-Constantinople." *Dix-Huitième Siècle* 28 (1996): 57-70.
- Hornby, Lady. *Constantinople During the Crimean War*. Londra: Richard Bentley, 1863.
- Illustrated London News*, 26 Mayıs 1849.
- İsmail Kemal Bey. *The Memoirs of Ismail Kemal Bey*. Londra: Constable, 1920.
- Journal de Smyrne*, 5 Ocak 1834.

Journal de Toulouse, 16 Şubat 1856.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. C. 6. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.

Karateke, Hakan T. "From Divine Ruler to Modern Monarch: The Ideal of the Ottoman Sultan in the Nineteenth Century." *Comparing Empires. Encounters and Transfers in the Long Nineteenth Century*, der. Jörn Leonhard ve Ulrike von Hirschhausen, 287-301. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.

Kendal Mercury, 17 Ekim 1835.

Keppel, George Thomas. *Narrative of a Journey Across the Balcan*. C. 2. Londra: Henry Colburn and Richard Bentley, 1831.

La Liberté, 19 Şubat 1874.

Lane-Poole, Stanley. *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları*. Çeviren Can Yücel. Ankara: Yurt Yayınları, 1988.

Le Courier, 29 Nisan 1829.

Le Courier de Smyrne, 1 Ocak 1829.

"Letters from Constantinople." *The European Magazine, and London Review*, 416-420, Haziran, 1801.

Leicester Chronicle, 26 Aralık 1829.

Liverpool Mercury, etc., 18 Şubat 1856.

London Evening Standard, 22 Mayıs 1849.

London Evening Standard, 28 Mayıs 1856.

Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*. C. 2-3. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 1999.

Mac Farlane, Charles. *A Glance at Revolutionized Italy*. C.1. Londra: Smith, Elder, 1849.

Marindin, G. E. *The Letters of John B. S. Morrit of Rokeby: Descriptive of Journeys in Europe and Asia Minor in the Years 1794-1796*. Londra: John Murray, 1914.

Marmont, Marshal. *Turkish Empire*. Londra: John Oliver, 1839.

Martin, Guillaume. *İstanbul'a Seyahat*. Çeviren İsmail Yerguz. İstanbul: İstikbal Kitabevi, 2007.

"Modern Life on the Bosphorus." *Eclectic Magazine*, 2 (1865): 82-86.

Monmouthshire Merlin, 3 Mart 1854.

Morning Herald, 15 Şubat 1845.

Motraye, Aubrey, de la. *A. de La Motraye's Travels through Europe, Asia, and into parts of Africa*. C.1. Londra, 1723.

New Court Gazette, 15 Şubat 1840.

Arus Yumul
İstanbul'un Erken Baloları

- Niebuhr, Carsten. *Voyage en Arabie & en d'autres Pays Circonvoisins*. C. 1. İsviçre: Les Libraires Associés, 1780.
- Otter, William. *The Life and Remains of Edward Daniel Clarke*. New York: Harper, 1827.
- Pardoe, Julia, S. H. *Şehirlerin Ecesi İstanbul: Bir Leydi'nin Gözüyle 19. Yüzyılda Osmanlı Yaşamı*. Çeviren Banu Büyükkal. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Philippe Gazette*, 4 Ekim 1843.
- Porter, David. *Constantinople and its Environs in a Series of Letters*. C. 2. New York: Harper & Brothers, 1835.
- Poujolat, Baptistin. *Voyage à Constantinople*. Paris: Victor Sarlit, 1860.
- Public Ledger and Daily Advertiser*, 24 Ağustos 1832.
- Said, Rosemarie Janet. "George Baldwin and British Interests in Egypt, 1775 to 1798." Doktora tezi, Londra Üniversitesi, 1968.
- Resmi, Ahmed. *Ahmed Resmi Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*. Sadeleştiren Bedriye Atsız. İstanbul: Tercüman, 1980.
- Rothman, Natalie, E. *The Dragoman Renaissance: Diplomatic Interpreters and the Routes of Orientalism*. Ithaca: Cornell University Press, 2021.
- Slade, Adolphus. *Records of Travels in Turkey, Greece, &c. : and of a Cruise in the Black Sea, with the Capitan Pasha, in the Years 1829, 1830, and 1831*. C. 1. Philadelphia: E. L. Carey & A. Hart, 1833.
- Sheffield Dially Telegraph*, 18 Şubat 1856.
- Stanhopei Hester Lucy ve Charles Lewis Meryon. *Travels of Lady Hester Stanhope: Forming the Completion of Her Memoirs*. Londra: H. Colburn.
- Tancoigne, J. M. *Voyage a Smyrne, dans L'archipel et L'île de Candie en 1811, 1812, 1813 et 1814; Suivi d'une Notice sur Péra et d'une Description de la Marche du Sultan*. C. 2. Paris: Nepveu, 1817.
- Temple, Grenville. *Being the Second Part of Excursions in the Mediterranean*. C. 2. Londra: Saunders & Oatley.
- Tchihatchef, Pierre de. *İstanbul ve Boğaziçi*. Çeviren Ali Berktaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- The Argus*, 15 Ocak 1879.
- The Atlas*, 19 Eylül 1840.
- The Baltimore Sun*, 9 Mayıs 1855.
- The Bradford Observer*, 8 Nisan 1869.

- The Caledonian Mercury*, 22 Şubat 1856.
The Courier, 19 Temmuz 1854.
The Derby Mercury, 23 Aralık 1829.
The Evening Chronicle, 28 Şubat 1842.
The Graphic, 12 Şubat 1910.
The Guardian, 9 January 1830.
The Morning Chronicle, 2 Mart 1822.
The Morning Chronicle, 25 Mart 1843.
The Morning Post, 4 Ocak 1830.
The Morning Post, 18 Mart 1836.
The Morning Post, 7 Eylül 1838.
The Morning Post, 24 Mart 1843.
The Morning Post, 25 Temmuz 1850.
The Morning Post, 16 Nisan 1869.
The Newcastle Weekly Courant, 15 Şubat 1856.
The North Wales Chronicle, 16 Şubat 1856.
The Times, 15 Şubat 1856.
Tietz, Friedrich. *St. Petersburg, Constantinople, and Napoli Di Romania in 1833 and 1834: A Characteristic Picture Drawn During a Residence There*. C. 2. Londra: Adolphus Richter & Co. 1836.
Tott, François de. *Memoirs of Baron dr Tott: Containing the State of the Turkish Empire and the Crimea, During the War with Russia. With Numerous Anectodes, Facts, and Observations, on the manners and Customs of the Turks and Tartars*. C. 1. Londra: G.G.J & J. Robinson, 1785.
Truth, 14 Şubat 1878.
Tyrell, Henry. *The History of War with Russia: Giving Full Details of the Operations of the Allied Armies*. Londra: The London Printing and Publishing Company, 1858.
von Struve, Johann Christian. *Travels in the Crimea: A History of the Embassy from Petersburg to Constantinople in 1793*. Londra: G. and J. Robinson, 1802.
Webb, Nigel ve Caroline. *The Earl and His Butler in Constantinople: The Secret Diary of an English Servant Among the Ottomans*. Londra: I.B. Taurus, 2009.
White, Charles. *Three Years in Constantinople*. C.1. Londra: H. Colburn, 1845.
Whitman, Sidney. *Turkish Memories*. New York: Chas. Scribner's Sons, 1914.

Arus Yumul
İstanbul'un Erken Baloları

- Wittman, William. *Travels in Turkey, Asia-Minor, Syria and Across the Desert into Egypt During the Years 1799, 1800 and 1801: In Company with the Turkish Army and the British Military Mission*. C. 1. Londra: R. Phillips, 1803.
- Woods, Henry Felix. *Spunyarn From the Strands of a Sailor's Life Afloat and Ashore, Forty Seven Years Under the Ensigns of Great Britain and Turkey*. C. 2. Londra: Hutchinson, 1924.

EKLER

Ek 1

THE SULTAN AT LORD STRATFORD DE REDCLIFFE'S FANCY DRESS BALL, CONSTANTINOPLE.

Sultan Abdülmecid İngiliz Elçiliği balosunda, *Illustrated Times*, 1 Mart 1856.

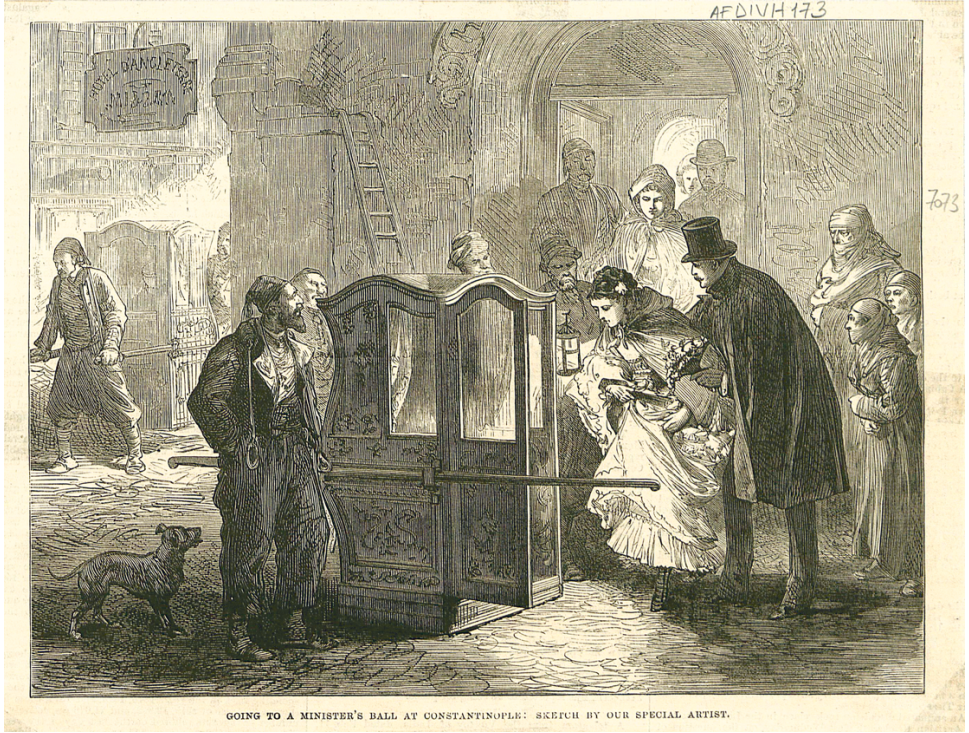
Arus Yumul
İstanbul'un Erken Baloları

Ek 2

Lady Stratford'un çocuklar için verdiği balo, *Illustrated London News*, 1 Mart 1856.

Ek 3

İstanbul'da baloya giden bir kadın ve bir erkek, *Salt Araştırma*, Erişim tarihi 5 Kasım 2021,

[https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/117214?mode=simple.](https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/117214?mode=simple)